

Motion till riksdagen

1987/88:A703

av Lars Werner m. fl. (vpk)

om facklig kontroll över teknikens utveckling och användning

Teknikens faror och möjligheter

Teknologins utveckling har haft **visa** avgörande brytpunkter. I nyare tid har ångan, elektriciteten, explosionsmotorn och atomkraften exemplifierat sådana genombrott.

Datatekniken **repre**nterar det senaste av dessa genombrott. Den går nu in i ett kvalificerat stadium — mikroelektronikens. Årtiondena framöver kommer sannolikt att domineras av verkan från denna mikroelektronikens revolution.

Faror och möjligheter kan sammanfattas så här:

- Samtidigt som den teknologiska omvälvningen kan befästa de härskandes makt är den ett hot mot deras värld. Den **slår** ut gammalt kapital, sätter gamla strukturer i gungning och har en revolutionerande verkan som de härskande inte kan förhindra.
- För arbetarrörelsen och folkflertalet är den teknologiska förändringen en uppfordran till kamp. Stora samhällsfrågor ställs på sin spets.
- Svensk arbetarrörelse saknar i dag ett självständigt program för denna nya fas i en mer än hundraårig klasskamp. Socialdemokratins ledande skikt godtar de privata maktmonopolen och människornas underordning.
- **Men** i rörelsens bas finns en begynnande kritisk tendens. Detta är rörelsens hopp. Ty utvecklingens logik är inte obönhörlig. Det finns en annan väg.
- Mikroelektroniken kan tjäna eliten och monopolerna. Men i annan form kan den tjäna öppenheten och den medborgerliga insynen.
- Teknologin kan slå ut yrkesarbetet. Men den kan också tänkas **förenad** med mänskliga kvaliteter som höjer arbetet.
- Resultatet kan bli utslagning och massarbetslöshet. Den kan också bli grunden för en radikal nedskärning av arbetsdagen och rätt till kritisk teknisk-humanistisk utbildning.
- Sverige kan bli en ren **satellit** åt de transnationella bolagen. Men landet kan också skapa sig ett oberoende utifrån en alternativ utformning av teknologin på självständigt bas.
- Den kapitalistiska ordningen binder och deformerar det dynamiska i teknologin. Jättarna på elektronikområdet slår vakt om sina revir. De

utvecklar system och språk med dålig överförbarhet. De bygger hellre vidare på bristfälliga system än de gör nya och bättre.

- Embargopolitiken mot socialistiska länder hindrar utvecklingen av landets handelspolitik och måste bekämpas. Det behövs en självständighet och en förnyelse som bryter dessa begränsningar.
Huvudkraften i en alternativ väg för en teknologisk omvandling av samhället är arbetarklassen och fackföreningsrörelsen.

Teknikens verkningar

Den nya tekniken — mikroelektroniken — i arbetslivet innebär att "gamla" arbetsuppgifter försvinner samtidigt som arbetare och regioner slås ut från arbetslivet. Studier av den nya teknologins redan realiserade tillämpningar ger vissa allmänna slutsatser om dess verkningar:

- Tillverkningsarbetet förenklas. Hundratals maskindelar ersätts med en enda mikroprocessor. Sammansätningstiden för maskiner har kunnat reduceras till en tiondel.
- Genomslagskraften blir särskilt stor inom kontor, handel och administration, där kapitalintensiteten är lägre än i industrin. Tjänstesektorn kan svårligen ge det tillskott av nya arbeten man annars väntat.
- Yrkesområden med hög andel kvinnor drabbas hårt. Teknologin innebär därmed en fara för kvinnofrigörelsen och jämlikhetssträvanden.
- Arbetsstyrkans sammansättning ändras. I industrin minskar de yrkeskompetenta arbetarnas roll starkt. Tekniska eliter och rutinarbetare med osjälvständig ställning ökar relativt. Forskningsmonopol och kunskapskillnader skärps. Detta bildar grund för hårdare över- och underordning i arbetslivet och samhället.
- I ett land som Sverige förändras inte bara arbetarklassens situation. Själva klassen förändras. Smärre skikt kan flyttas upp. Stora skikt slås ut eller döms till undergång. Stora tjänstemannagrupper "industrialiseras" och får sin klassituation förändrad.
- Fackliga strukturproblem uppstår genom att kvalificerade yrkesarbetare dras mot tjänstemannafacken. Kunskapskillnaden mellan LO-fack och tjänstemannafack skärps liksom fackliga gränsdragningskonflikter.

Klara alternativ

När olika arbetsställen möter den nya teknologin måste de anställda ha alternativ klara. Arbetsorganisation, som splittrar och skapar kunskapsklyftor måste bekämpas.

En alternativ arbetsorganisation måste bygga på jämlik kunskapsnivå, bredare kompetens och möjlighet att förstå varandras arbete, solidariskt ansvar för kollektivet och kamp mot hierarkiska ledningsprinciper.

Bortrationaliserad personal ska garanteras arbete och jämställd utbildning oavsett ålder, kön eller yrkesställning. Den tekniska kapaciteten ska kombineras med fördjupade mänskliga arbetsinsatser i de delar av arbetet, som inte kan eller bör datoriseras.

Kampen måste föras med insikt om vilka som i dag har ägandet och den avgörande makten, kunskapen och alternativen och som styr forskning, utveckling och utbildning. Sjuttioalets mytbildningar om medbestämmandets möjligheter att bryta detta monopol av makt har avslöjats som falska.

Enbart där fackliga organisationer har mobiliserats till motstånd mot kapitalets och myndighetens maktutövning har vissa framgångar uppnåtts. Teknikavtal som träffats har kunnat stoppa upp en utveckling som slagit ut arbetare från arbetslivet.

Grafikernas framgångsrika kamp för utbildning och avtal — särskilt på Dagens Nyheter/Expressen — är lärorik. Den visar samtidigt att det är lättare att driva igenom utbildning för alla när alla samtidigt berörs av ny teknik. Teknikkampen på Dagens Nyheter/Expressen och andra håll visar samtidigt på hur arbetsköparna söker spela ut LO och tjänstemannafack mot varandra alldeles särskilt när facket ställer krav på kontroll över teknikkens användning och utveckling.

I den snabba teknologiska utvecklingen och omvandlingen blir teknisk-humanistisk utbildning för att kunna kontrollera, påverka och utföra olika arbeten en centralfråga.

De arbetandes fackliga organisationer måste rustas till kamp för en arbetsorganisation och tekniska lösningar, som utgår från de arbetandes behov.

Storkapitalet har i dag i praktiken monopol på utvecklingsarbetet i industrin. Facket måste utarbeta egna alternativ och bedriva självständigt forsknings- och utvecklingsarbete. Det ska syfta till att facket centralt och lokalt framtvingar teknikavtal. Några utgångspunkter för sådana avtal bör vara:

- Arbetets organisation och arbetets innehåll liksom produkternas och tjänsternas kvalitet ska vara bestämmande vid val av tekniska lösningar.
- Tekniken ska användas för att vidga arbetsinnehållet och för att öka de anställdas kunskaper om sitt yrke och sin arbetsplats.
- Teknik och arbetsorganisation måste motverka uppdelning av arbetet, isolering och ensamarbete. Övervakningsarbete ska kombineras med skapande arbete.
- Datateknik får inte användas för att mäta arbetsprestationer och därmed skapa nya former av prestationslöner och normer.
- Ingen ska vid införande av ny teknik få sämre lön, försämrat arbetsinnehåll eller tvingas ut i arbetslöshet. Var och en ska garanteras rätt till vidareutbildning för att kunna utföra ett meningsfullt arbete. Det ska gälla alla åldrar.

Kamp NU

Kampen för teknikavtal och utformande av en självständig facklig strategi måste utvecklas nu trots de begränsade fackliga rättigheter som finns. Det finns en tendens att fackens medlemmar främst avvaktar lagstiftning. Men många krav kan drivas som avtalskrav. Går de inte att driva igenom avtalsvägen får nästa steg bli lagstiftning.

Lagar och avtal som ger fackföreningarna kontroll över teknikens användning och utveckling kan bara tvingas fram genom facklig-politisk mobilisering. Centrala krav är:

- Ny teknik och arbetsorganisation får införas bara med facket godkännande. Det stärker fackets förhandlingsposition och innebär inget nej till ny teknik, vilket motståndare till kravet ofta hävdar.
- Övergång från löne- till produktionsbeskattning, vilket motverkar att arbetskraft enbart av lönsamhetsskäl ersätts av maskiner och ny teknik.
- De vinster som görs med ny teknik ska komma hela samhället till del bl. a. i form av kortare arbetsdag, som i sin tur ger jobb åt fler.
- Facket erövrar möjligheter att bättre påverka teknikutvecklingen också genom ett fackligt forskningsinstitut och genom att fackliga forskningskonsulter ges utrymme till partsforskning.
- Yrkesutbildning ska ge kunskap om de datatekniska tillämpningarna, men detta får inte ske på bekostnad av grundläggande yrkeskunskaper inom varje bransch.
- En teknisk-humanistisk utbildningsreform startas.
- Särskilt viktig är en vuxenutbildningsreform, som ger alla med dålig grundutbildning rätt till kritisk teknisk-humanistisk utbildning.

Förening av kvinnokamp med klasskamp

Situationen gör det särskilt viktigt att hindra uppsplittring mellan män och kvinnor och att kvinnorna blir den teknologiska omvälvningens stora förlorare.

Erfarenheter visar att grupper av kvinnor givit vägledande exempel på alternativa och mindre auktoritära modeller för organisering av arbetet.

Dessa erfarenheter och värderingar måste genomtränga den fackliga rörelsens tänkande och strategi. Detta innebär en utmaning mot många traditionella fackliga förhållningssätt, skråmentalitet och manliga begränsningar.

En ny enhet mellan kvinnokamp och klasskamp kan på denna väg uppnås.

Nationell frigörelse på elektronikområdet

Högskolorna bör lösryckas från beroendet av privatföretag och privata forskningsfonder. Isolerade s. k. forskarbyar med ensidiga kontaktytor bör avvecklas.

Ett särskilt utbildningsprogram bör startas för att ur arbetarklassens ungdomsgeneration skola fram kadrer av teoretiker och kunniga praktiker.

En demokratiskt förvaltd och samhällsägdd elektronikindustri bör byggas upp med bl. a. samhällsfondernas hjälp. Nationellt och socialt viktig utrustning ska tillverkas och utvecklas där.

Marknadsbasen för en sådan industri finns primärt inom statlig och kooperativ industri, inom statlig och kommunal förvaltning samt inom det militära försvaret, där de dyrbara flyg- och pansarsystemen stegvis bör bytas ut mot billiga elektroniska robotar för defensivförsvar.

Genom att breda samhällssektorer slår in på en alternativ utvecklingsväg kan ett nationellt oberoende återvinnas.

Hemställan

Mot 1987/88
A703

Med hänvisning till det anförda hemställs

att riksdagen hos regeringen begär förslag om ett samlat program för facklig kontroll över införande av en ny teknik och arbetsorganisation samt över teknikens användning och utveckling enligt vad som anförs i motionen.

Stockholm i januari 1988

Lars Werner (vpk)

Bertil Måbrink (vpk)

Jörn Svensson (vpk)

Lars-Ove Hagberg (vpk)

Alexander Chrisopoulos (vpk)

Nils Berndtson (vpk)

Inga Lantz (vpk)

Karl-Erik Persson (vpk)